

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедрою фінансового права Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Музики-Стефанчук Оксани Анатоліївни** на дисертацію **Іваницької Наталії Олександрівни** «Адміністративно-правові засади реформування правової освіти в Україні: сучасні виклики та перспективи», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Аналіз тексту дисертації, анотації, автореферату та наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації, дає підстави зробити висновок про актуальність теми, за якою виконано дисертацію, належний ступінь обґрунтованості достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у роботі, їх вагоме значення для науки і практики як адміністративного, так й інформаційного права, а також про розв'язання автором дисертації фундаментального наукового завдання, що полягає в дослідженні сучасних викликів та перспектив, що стосуються адміністративно-правових засад реформування правової освіти в Україні.

Обрана автором дисертації тема для дослідження є дійсно актуальною, оскільки, не зважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених тематиці реформування правової освіти в Україні, українська правова освіта нині перебуває на етапі значних перетворень, який, утім, супроводжується низкою проблемних аспектів. Серед них виділяється невідповідність між змістом навчальних програм і реальними потребами юридичної практики; недостатнє використання інноваційних технологій і цифрових підходів, які могли б підвищити ефективність засвоєння матеріалу; недостатній рівень практичних навичок у майбутніх юристів, що погіршує їхню готовність до професійної діяльності; а також недосконалості в адміністративно-правовому регулюванні системи освіти в цій сфері.

Актуальність обраної автором теми дослідження обумовлюється також і тим, що в нинішніх суспільно-політичних умовах вирішення викликів у сфері адміністративно-правових засад реформування правової освіти потребує застосування комплексного та багатовекторного підходу. Насамперед це передбачає вдосконалення законодавчого базису системи правової освіти, розроблення ефективних механізмів управління освітніми процесами, впровадження стандартів якості навчання, а також активного стимулювання інтеграційних процесів на міжнародній арені. Таким чином, створення умов для якісної трансформації правової освіти є вагомим внеском у формування компетентного юридичного фахівця нового покоління.

Про актуальність обраної Н. Іваницькою теми дослідження свідчить також її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії розвитку Національної академії правових наук України

на 2021–2025 рр., затвердженої Постановою загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21; Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р., ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII; Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV; Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 рр., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р; Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106.

Таким чином, викладене вище свідчить, що обрана Н. Іваницькою тема для дослідження і поставлена мета присвячені дійсно актуальній проблемі, вирішення якої допоможе обґрунтувати новітні теоретико-правові та практико-орієнтовані аспекти розвитку адміністративного права в сфері реформування системи правової освіти.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Вивчення дисертації та наукових публікацій Н. Іваницької засвідчують логічність структури дослідження, що надало можливість здобувачу визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати задекларовану тему. Зокрема, основна мета, яку ставила перед собою авторка, полягає у тому, щоб на основі комплексного дослідження існуючих науково-теоретичних підходів здійснити розробку науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правових засад реформування правової освіти в Україні на основі аналізу сучасних викликів та перспектив.

Визначена мета дослідження деталізована у завданнях, які, своєю чергою, дозволили окреслити об'єкт та предмет дослідження. Зокрема, об'єктом дослідження визначено суспільні відносини, які виникають у сфері адміністративно-правового регулювання галузі правової освіти в Україні, а предметом - є адміністративно-правові засади реформування правової освіти в Україні через виклики та перспективи.

Таке формулювання об'єкта та предмета дисертації не викликає зауважень і засвідчує фаховий підхід здобувача до окреслення меж дослідницької проблематики.

Здобувачем проаналізовано значну кількість джерел (361 найменування).

При цьому слід відмітити, що в списку використаних джерел наведені наукові праці теоретичного змісту і дослідження практиків. Це свідчить про те, що в дисертації приділена увага як теоретичним, так і практичним аспектам досліджуваної теми. Авторка роботи уважно поставилась до опрацювання джерел теоретичного характеру - в дисертації представлено аналіз значної кількості таких джерел. Полемізуючи з адміністративістами на сторінках дисертації, автор обґрунтовує власні наукові дефініції, висновки, узагальнення. І

тут дуже добре прослідковується вдалість вибору ним методів і прийомів наукового дослідження.

Грунтовний аналіз робіт інших науковців і правильно обрана методика наукового дослідження дали можливість дисертанту вирішити наукову задачу, визначити та обґрунтувати найбільш вагомі тенденції комплексного розвитку адміністративно-правових засад реформування правової освіти в Україні через призму розкриття сучасних викликів та перспектив останньої. Викладене дає підстави стверджувати, що дисертація Н. Іваницької виконана на високому науково-методологічному рівні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачкою досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. У дисертації Н. Іваницька вперше у національній юридичній науці комплексно опрацьовано проблематику адміністративно-правових засад реформування правової освіти в Україні, що лягло в основу вироблення відповідних пропозицій і рекомендацій щодо напрацювання перспектив розвитку реформування правової освіти в Україні.

У результаті проведеного дослідження обґрунтовано низку концептуальних теоретичних та практичних положень, наукових висновків, узагальнень та пропозицій, що відповідають змістовним ознакам наукової новизни. Зокрема, уперше проведено порівняння термінів «юридична освіта» та «правова освіта» та виявлено розбіжність обсягу формування навичок та компетенцій у термінах «юридична освіта» та «правова освіта». Автором влучно зроблено висновок, що правова освіта є ширшим поняттям ніж юридична освіта та є об'єктом адміністративно-правового регулювання.

Автором влучно сформульовано авторське визначення адміністративно-правового регулювання у сфері освіти, під яким запропоновано розуміти цілісну і взаємопов'язану систему правових норм, визначених процедур та організаційно-управлінських механізмів, які зорієнтовані на забезпечення ефективного державного управління освітньою сферою (с. 60). Доведено, що ключовим завданням адміністративно-правового регулювання в сфері освіти є створення умов для стабільного функціонування освітнього процесу відповідно до чинного законодавства, встановлених стандартів якості та потреб суспільства. Визначено, що ця система охоплює різноманітні напрями діяльності, зокрема: - формування надійної правової бази й забезпечення умов для безперебійної роботи закладів освіти різних рівнів і типів. Це включає розробку нормативно-правових актів, затвердження стандартів та їх інтеграцію в національну освітню систему; визначення прав, обов'язків та чітких правил для всіх учасників освітнього процесу, таких як учні, студенти, педагогічні працівники, адміністрація закладів і органи влади. Це сприяє координації їхньої діяльності, гарантуванню захисту прав та забезпеченню ефективного функціонування системи в цілому; проведення постійного моніторингу дотримання законодавства у сфері освіти, зокрема контролю якості освітніх послуг. При виявленні порушень передбачено застосування санкцій для відновлення законності і підвищення відповідальності учасників освітнього процесу (с. 58).

Автором було сформульовано та чітко аргументовано завдання щодо усунення проблем в сфері вищої правової освіти. Вдалим є чіткій наведений перелік завдань, а саме: чітке розмежування юридичної освіти та підготовки кадрів для сфери правоохоронної діяльності; посилення критеріїв вступу на юридичні спеціальності; впровадження жорстких вимог до ліцензування та акредитації закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку правників; забезпечення прозорого розподілу державного фінансування на основі здобутків для навчання майбутніх правників; модернізація освітніх програм у сфері права з акцентом на професійну етику, практичну підготовку, вивчення правової системи Європейського Союзу (*Acquis Communautaire*); активніше впровадження міжнародної академічної мобільності; надання студентам вибору підсумкового контролю знань (вибір між здачею єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ) та написанням магістерського дослідження); активізація боротьби з корупцією, академічною доброчесністю (с.60).

У роботі доречно запропонована узагальнена модель інноваційного навчання у закладах вищої освіти та представлено перелік інноваційних методів навчання правничих дисциплін та наведено авторську класифікацію удосконалених методів викладання правничих дисциплін (с. 85).

У результаті аналізу наукової літератури сформульовано дефініцію поняття «правова культура студента», під якою запропоновано розуміти систему правових уявлень і поглядів, знань і навичок, правових цінностей щодо стану правової реальності, завдяки яким студент може здійснювати правомірну поведінку та виявляти громадсько-правову активність. На наш погляд, можна було би поширити це визначення на всіх здобувачів вищої освіти, а не лише на студентів.

Доведеним та обґрунтованим на основі аналізу Європейських стандартів у сфері забезпечення якості освіти визначення основних напрямів і пропозицій щодо реформування правової освіти таких як: запровадження альтернативної форми атестації правників поряд з ЄДКІ; акцент на практичну підготовку здобувачів вищої юридичної освіти через більшу взаємодію з органами місцевого самоврядування; впровадження в закладах вищої освіти викладання дисципліни «нормотворча діяльність». Автор вдало робить ключовий акцент на впровадженні процедур контролю за якістю освіти та на якості роботи спеціалізованих агенцій.

Окрім зазначених вище, у дисертації запропоновано та належним чином обґрунтовано ще цілу низку нових теоретичних підходів, висновків та узагальнень, а також сформульовано авторські дефініції низки термінів і понять. Проведена Н. Іваницькою науково-дослідна робота є результатом її власних напрацювань, вдалою спробою дослідити адміністративно-правові засади реформування правової освіти в Україні.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи Н. Іваницької не викликають суттєвих зауважень. Висновки в дисертації сформовано відповідно до отриманих

результатів, вони мають вагому аргументацію, свідченням чого є використана методологія дослідження, що ґрунтується на сукупності сучасних загальних і спеціальних методів та прийомів наукового пізнання (аналітичного, логіко-семантичного, структурно-логічного, системно-функціонального, документального аналізу, порівняльно-правового методів, також методів моделювання, прогнозування та інших). Робота виглядає органічною і своєчасною, адже є прикладом результативного використання сучасної методології для найбільш успішного досягнення мети дослідження.

Розв'язання визначених у вступі завдань базується на результатах аналізу широкого кола джерел, які репрезентують вітчизняну і західну юридичну науку. Зокрема, теоретико-методологічну основу дисертації становлять наукові праці вчених з адміністративного та інформаційного права.

Окрім того, було використано напрацювання фахівців з різних галузей знань, зокрема: соціології, філософії, психології, загальної теорії держави і права, міжнародного права, а також інших галузевих правових наук.

Нормативну основу роботи становлять нормативно-правові акти різної юридичної сили, зокрема Конституція України, міжнародні договори та угоди, а також законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, норми яких спрямовані на регулювання адміністративно-правових засад реформування правової освіти в Україні; а інформаційну та емпіричну базу – узагальнення практичної діяльності суб'єктів надання освітніх послуг, довідкові, періодичні видання, статистичні матеріали тощо.

Отже, є всі підстави стверджувати, що результати дисертаційного дослідження Н. Іваницької, які винесено на захист, виконано на високому методологічному рівні. Вони достатньо аргументовані, обґрунтовані, логічні та переконливі.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації мають як теоретичний, так і прикладний зміст, що підтверджується актами впровадження результатів дослідження (подані у додатках до дисертації), які можуть бути використані: у науково-дослідній сфері (для подальшої теоретико-методологічної розробки проблемних питань, пов'язаних реформуванням системи правової освіти в Україні); у правовому регулюванні; у правотворчості (під час розробки нових та вдосконалення чинних нормативно-правових актів, які складають систему актів у сфері реформування та правового регулювання правової освіти в Україні; у правозастосовчій діяльності (для покращення практичної діяльності суб'єктів надання освітніх послуг та здійснення нагляду та контролю за діяльністю таких суб'єктів); в освітньому процесі (під час підготовки підручників та навчальних посібників.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому.

Дисертація Н. Іваницької викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України. Структура дисертації дозволила

всебічно і повно проаналізувати питання, які визначені як мета і завдання дослідження.

Автор правильно визначила мету та завдання дослідження, обрала відповідну методiku його проведення. При цьому сформульовані завдання достатньо відображені у змісті роботи та висвітлені у висновках. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувача, у яких висвітлено основні результати дослідження.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, схарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну та нормативно-правову базу, аргументовано наукову новизну отриманих результатів, зазначено інформацію щодо апробації матеріалів дисертації та її структуру.

Кожен з розділів та підрозділів роботи містить результати, що становлять науковий інтерес. Так, у першому розділі «Теоретико-правові основи реформування правової освіти» аналізується правова освіта як об'єкт адміністративно-правового регулювання; досліджується нормативно-правова база реформування правової освіти, проблеми якості правової освіти та вплив процесів цифровізації на правову освіту.

Другий розділ роботи «Адміністративно-правові засади реформування правової освіти» присвячено адміністративно-правовим інструментам реалізації реформ у правовій освіті. Характеризується взаємодія державних органів та освітніх установ у процесі реформування та проводиться аналіз правового регулювання діяльності освітніх закладів, які займаються підготовкою юристів.

У третьому розділі роботи «Перспективи та напрямки реформування правової освіти в Україні» аналізується нормативно-правова база освіти. Охарактеризовано інноваційні підходи до підготовки юристів в умовах цифрової трансформації. Здійснено аналіз процесів імплементації європейських стандартів у систему правової освіти України.

Після кожного розділу й дисертації загалом сформульовано висновки, у яких вичерпно висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію та високий рівень достовірності. Зміст дисертації в цілому характеризується досить виваженим підходом до розроблення відповідних дефініцій, що дозволило авторові аргументовано визначити власну позицію щодо багатьох дискусійних проблем, пов'язаних із сучасними викликами та перспективами у сфері адміністративно-правових засад реформування правової освіти.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Н. Іваницької відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання - визначення крізь призму правових цінностей авторського бачення адміністративно-правових засад реформування

правової освіти в Україні. Мета дослідження досягнута, завдання роботи виконані.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані за результатами дисертаційної роботи, висвітлені в 7 наукових працях, з-поміж яких 2 статті – у наукових виданнях, віднесених до переліку наукових фахових видань України, 1 стаття у міжнародному фаховому виданні та 2 статті – у наукометричній базі Scopus, 2 тез доповідей у матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій. Це дозволяє вважати, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертації належно пройшли апробацію, а дисертанткою повною мірою було виконано відповідні вимоги, які висуваються МОН України.

Оформлення дисертаційної роботи Н. Іваницької відповідає встановленим вимогам. Зміст автореферату та анотації є ідентичними основним положенням дисертації. Дослідження має логічну структуру, збережено послідовність викладу матеріалу, не порушений зв'язок між структурними частинами, які розміщено у порядку градації, матеріали розділів супроводжуються ґрунтовними висновками. Загальна структура роботи в цілому є внутрішньо узгодженою, логічною, послідовною, раціональною, обґрунтованою предметом, метою та завданнями дослідження, що дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені автором.

Дисертацію вигідно характеризує науковий стиль викладу державною мовою, який, у той же час, не перенавантажений занадто складними вербальними конструкціями. Дисертація у цілому свідчить про вільну орієнтацію здобувача в науці адміністративного та інформаційного права та добру обізнаність у науковій літературі й законодавстві, що відповідає високому рівню наукової кваліфікації. Висновки і пропозиції дисертанта ґрунтуються на достатній науковій платформі, що дає підстави визнати дослідження самостійним і завершеним. Більшість висновків дисертанта науково обґрунтовані й оригінальні, сприяють перегляду усталених догм.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Н.О. Іваницької може бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Проаналізувавши зміст дисертації, можна констатувати, що автором дисертації дотримано вимог академічної доброчесності повною мірою. Дисертація містить посилання на використані в її тексті джерела інформації у разі використання ідей, розробок,

тверджень та відомостей. Надано повну інформацію про результати наукової діяльності й використані методики досліджень. У дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикацій, фальсифікацій та інших порушень академічної доброчесності.

Констатуючи, дисертація Н. Іваницької є самостійним, завершеним, комплексним науковим дослідженням, в якому повною мірою розкрита його тема, досягнута мета, яка перед ним висувалась, та вирішені всі задачі, які ставив перед собою здобувач. Відповідно, відгук на дисертацію позитивний. Дисертація відповідає вимогам, які висувуються до такого роду наукових праць - і щодо змісту, і щодо оформлення.

Зауваження щодо оформлення і змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Н.О. Іваницької, необхідно звернути увагу на деякі дискусійні питання, які потребують, на нашу думку, додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

осліджуючи концептуальні засади правового регулювання діяльності освітніх закладів, які здійснюють підготовку юристів (розділ 2) здобувачеві варто було виділити окремий пункт, присвячений принципам правового регулювання здійснення нагляду і контролю у досліджуваній сфері. Така необхідність обумовлена специфікою предмета дисертаційного дослідження, зокрема обґрунтуванням реформуванням механізмів, що сліdkують за додержання законодавства у сфері надання правової освіти. На нашу думку, без окреслення принципів правового регулювання об'єктивно не можливо визначити найбільш оптимальне співвідношення відповідних правових норм. При цьому особливу увагу варто було б звернути на принцип єдності та диференціації правового регулювання.

озглядаючи у Розділі 3 дисертації перспективи та напрями реформування правової освіти в Україні, здобувач обґрунтовує низку цікавих з теоретичної та практичної точки зору висновків щодо вдосконалення нормативно-правової освітньої бази. Разом із тим, аналіз тексту дисертації не дає однозначної відповіді на запитання: у чому саме, на думку автора, розкривається зміст вдосконалення нормативно-правової освітньої бази?

а сторінках дисертації автор неодноразово акцентує увагу на тому, що необхідно імплементувати європейські освітні стандарти у систему правової освіти України, однак, хотілося б почути відповідь дисертантки на таке запитання: чи має діюча система правової освіти позитивні положення, які варто зберегти та імплементувати як нові адміністративно-правові засади реформування правової освіти в Україні?

рамках дослідження особливостей інноваційних підходів до підготовки юристів в умовах цифрової трансформації у зарубіжних країнах автор з'ясовує, що в провідних європейських державах особлива увага приділяється питанням міжнародного співробітництва між закладами, що здійснюють підготовку правників. При цьому робота щодо визначення норм і стандартів, програм по роботі із співробітництвом здійснюється за участю міжнародних організацій. Такий досвід є дійсно цікавим, а відтак дисертанту у своїй роботі варто було

більше уваги приділити питанню його використання в контексті впровадження міжнародного співробітництва, як обов'язкової складової надання якісної юридичної освіти.

є достатньо обґрунтованим є висновок дисертантки про структуру правової освіти, а саме: запровадження наскрізної підготовки правників є порушенням права на освіту (с. 168).

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що висловлені вище зауваження стосуються переважно спірних, дискусійних проблем. Вони не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, яка носить самостійний і творчий характер, має наукову і практичну цінність, є самостійним завершеним, комплексним дослідженням актуальної теми і новим вирішенням конкретного наукового завдання. Зроблені дисертантом висновки, узагальнення, сформульовані пропозиції та рекомендації сприяють розвитку науки адміністративного та інформаційного права, а наявність дискусійних питань, насамперед, характеризує складність і актуальність досліджуваної теми та власний підхід здобувача до її розгляду.

ВИСНОВОК

Дисертація Іваницької Наталії Олександрівни на тему «Адміністративно-правові засади реформування правової освіти в Україні: сучасні виклики та перспективи», представлена на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, відповідає вимогам, що пред'являються до такого виду наукових робіт, зокрема п. 9, 11-13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, зі змінами та вимогам Міністерства освіти і науки України, а її авторка – Іваницька Наталія Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри фінансового права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного
Університету імені
Тараса Шевченка

Оксана МУЗИКА-СТЕФАНЧУК

ПІДПИС
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
КАРАУЛ
16.08.2016

